

Sygnaliści i ich rola w tworzeniu bardziej sprawiedliwego społeczeństwa

Autorka: Ida Ljubić

TEMAT

Scenariusz lekcji ma na celu zapoznanie osób uczestniczących ze zjawiskiem sygnalistów we współczesnym świecie. Ponadto zachęca osoby uczestniczące do zastanowienia się i przedyskutowania motywacji stojących za działaniami sygnalistów, wyborów, których dokonali, osobistych konfliktów, z którymi musieli się zmierzyć oraz konsekwencji, jakie spowodowały ich działania. Jednocześnie osoby uczestniczące są zachęcane do wyrażania swoich poglądów i osądów na temat tego, co jest ważniejsze dla rozwoju bardziej sprawiedliwego społeczeństwa: tajemnica danych czy przejrzystość. Co więcej, scenariusz lekcji porusza również kwestię indywidualnej odpowiedzialności w sytuacjach niesprawiedliwości, co oznacza, że osoby uczestniczące są zachęcane do ponownego przeanalizowania własnych postaw i działań w czasach, gdy są świadkami niesprawiedliwości.

KONTEKST

Artykuł 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stanowi: "Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i wypowiedzi; prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów bez ingerencji oraz wolność poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami i bez względu na granice państwowe". W tym kontekście związek między whistleblowingiem a prawami człowieka jest dwojaki: istnieje potrzeba ochrony praw osobistych sygnalistów, ale także rozumienia whistleblowingu (ostrzeżenia opinii publicznej) jako szczególnej formy walki o prawa człowieka.

Pomimo wyraźnego związku między prawami człowieka a whistleblowingiem, czasami działania sygnalistów nie są postrzegane przez opinię publiczną jako prawa człowieka, ale osoby i działania sygnalistów są trywializowane przez dyskusje o tym, czy są bohaterami czy zdrajcami, a przykłady naruszeń praw człowieka sygnalistów są niezliczone (odwet, wypowiedzenia, groźby, procesy sądowe, aresztowania, zagrożenia dla bezpieczeństwa i prywatności itp.) W związku z tym konieczne jest zastanowienie się i omówienie motywacji sygnalistów pomimo niebezpieczeństwa potencjalnego naruszenia ich praw, a także konfliktów, na jakie napotykają, chroniąc interes publiczny. Jednocześnie konieczne jest przedyskutowanie z osobami uczestniczącymi, czy te działania można porównać z ich własnymi postawami i działaniami, gdy są świadkami niesprawiedliwości.

CELE

- Osoby uczestniczące rozumieją znaczenie sygnalistów dla rozwoju bardziej sprawiedliwego społeczeństwa.
- Osoby uczestniczące rozumieją rolę sygnalistów w budowaniu lub umacnianiu demokratycznych społeczeństw lub reżimów.
- Osoby uczestniczące dyskutują na temat postawionych pytań, akceptując różne punkty widzenia i perspektywy.
- Osoby uczestniczące wykorzystują zdobytą wiedzę i umiejętności, aby działać jako osoby odpowiedzialne wobec swoich współobywateli i społeczności.

EFEKTY KSZTAŁCENIA

Osoby uczestniczące:

- Definiują pojęcie sygnalisty i przejrzystości.
- Identyfikują motywy, wybory, wyzwania i konflikty, przed którymi stanęli sygnaliści w sytuacjach obrony interesu publicznego, a także konsekwencje, jakie spowodowały ich działania.
- Argumentują swoje racje w debacie.

METODY

- Prezentacja ustna
- Analiza tekstu i pisanie artykułu z wykorzystaniem tabeli
- Debata
- Praca grupowa i indywidualna

POTRZEBNE MATERIAŁY I SPRZĘT

Materiały dydaktyczne (załączniki)

Czarna lub interaktywna tablica

Przebieg zajęć (proces)

Czas trwania: 90 minut

Wprowadzenie: 15 minut

Osoba prowadząca przedstawia osobom uczestniczącym temat i metodologię.

Następnie osoba prowadząca rozdaje osobom uczestniczącym materiały z załącznika 1 (Florence Hartmann: Kim są sygnaliści?) i prosi ich o indywidualne przeczytanie tekstu. Po przeczytaniu zachęci osoby uczestniczące do rozmowy, biorąc pod uwagę następujące pytania: Jaką definicję sygnalisty podaje autor w tekście? Jak Transparency International definiuje sygnalistów? Jakie są cechy charakterystyczne sygnalistów i na co mogą być narażeni w swoich działaniach?

Część główna: 40 minut

Osoba prowadząca dzieli osoby uczestniczące na mniejsze grupy (w zależności od liczby osób uczestniczących) i rozdaje każdej grupie materiały z przykładami sygnalistów (po jednym przykładzie na grupę). Przykłady trzech sygnalistów (Chelsea Manning, Frances Haugen i Ankica Lepej) można znaleźć w załączniku nr 2, ale osoba prowadząca może wykorzystać własne przykłady lub poprosić osoby uczestniczące o wyszukanie przykładów sygnalistów, które chcieliby omówić przed lekcją.

Po przeczytaniu tekstów i wypowiedzi/cytatów sygnalistów, osoby uczestniczące wypełniają tabelę znajdującą się pod tekstami, która pomoże im zidentyfikować motywy, wybory, wyzwania, przed którymi stanęli, konsekwencje, do których doprowadziły ich działania, a także ich własne refleksje na temat ich działań.

Wykorzystując dane z tabeli, osoby uczestniczące przedstawiają swoje wnioski na temat losów sygnalistów reszcie klasy i odpowiadają na dodatkowe pytania.

Debata: 30 minut

Po prezentacjach na temat sygnalistów osoba prowadząca zachęca do debaty na następujący temat: W demokratycznym i sprawiedliwym społeczeństwie wymagana jest pełna przejrzystość, nawet kosztem bezpieczeństwa narodowego. (Różne metody debaty w klasie zostały szczegółowo opisane przez Maję Nenadović: Wykorzystanie metody debaty w klasie). Po wykonaniu zadania osoba prowadząca przedstawia krótki przegląd tematu dotyczącego sygnalistów i podsumowuje argumenty z debaty osób uczestniczących

Podsumowanie: 5 minut

Osoba prowadząca zachęca osoby uczestniczące do przypomnienia sobie i opisanie sytuacji niesprawiedliwości z własnego życia, a także do wyjaśnienia, jak zareagowali (lub nie zareagowali) w tej sytuacji. Pożądane jest, aby osoba prowadząca dodatkowo wyjaśniła, że osoby uczestniczące powinny opisywać sytuacje z życia codziennego i wyjaśnić, że odpowiedzialność wynika z wyborów dokonywanych przez każdą osobę. W ten sam sposób osoba prowadząca wyjaśnia osobom uczestniczącym, że takich czynów nie dokonują tylko "sławni" i "wielcy" ludzie, ale że droga do bardziej sprawiedliwego społeczeństwa kształtuje się w oparciu o decyzje i wybory każdego z nas.

OPCJE OCENY I EWALUACJI

Jakość czytania ze zrozumieniem można ocenić na podstawie pracy pisemnej osób uczestniczących (wypełnionej przez nich tabeli). Ponadto można ocenić jakość prezentacji, argumentów w debacie, a także jakość pracy domowej.

POMYSŁY NA PRACĘ DOMOWE

W ramach pracy domowej osoby uczestniczące mogą otrzymać następujące zadania:

1. Przeprowadzenie własnych badań (z wykorzystaniem starannie dobranej literatury i źródeł) na temat losów sygnalistów z lokalnej lub szerszej społeczności.
2. Stworzenie osi czasu najśłynniejszych sygnalistów w historii.
3. Zbadanie, czy i w jaki sposób sygnaliści są chronieni w ich kraju.
4. Opracowanie działań mających na celu uczczenie Międzynarodowego Dnia Sygnalisty (23 czerwca).

IMPLEMENTACJA ONLINE

Jeśli zamierzasz przeprowadzić tę lekcję w środowisku online, możesz rozpowszechnić materiały wśród osób uczestniczących za pośrednictwem platform cyfrowych Teams lub Google Classroom. Platformy te obsługują opcję dzielenia osób uczestniczących na grupy, umożliwiając każdej grupie współpracę, a na koniec przedstawiciel każdej grupy może zaprezentować wyniki swojej grupy za pomocą kamery. Debata na zaproponowany temat może być również prowadzona online, ponieważ platformy cyfrowe umożliwiają osobom uczestniczącym "podnoszenie rąk" lub używanie emotikonów jako sposobu wyrażania zgody lub niezgody.

ZAŁĄCZNIK NR 1 - KIM SĄ SYGNALIŚCI?

"Aby ktoś mógł twierdzić, że jest sygnalistą, nie wystarczy zgłosić coś, ale jednocześnie musi przedstawić dowody na swoje oskarżenia lub przynajmniej namacalne elementy, które uzasadnią jego podejrzenia, przed opinią publiczną. Sygnalista nie angażuje się w znieśławienie. W przeciwnym razie jest oszustem, a prawo we Francji, podobnie jak w Chorwacji, przewiduje dla niego surową karę. Sygnalista nie jest kłamcą i nie kieruje się zamiarem wyrządzenia komuś krzywdy, ale raczej chce zapobiec katastrofie lub powstrzymać pewne wątpliwe działania. Sygnalista ma albo absolutne dowody na nielegalne działania, albo jeszcze niedoskonałe dowody, namacalne znaki lub, w przypadku badań naukowych, szereg przekonujących wskazówek, które stanowią sygnały alarmowe związane z nadchodzącym lub zbliżającym się niebezpieczeństwem. Dla organizacji Transparency International, która walczy z korupcją i chroni tych, którzy ją zgłaszają, sygnalista to osoba, "która w swojej działalności zawodowej jest świadkiem działań niezgodnych z prawem lub niebezpiecznych dla środowiska i która jako obywatel decyduje się poinformować o nich władze, które mogą je powstrzymać". (str. 14 i 15)

"Dla niektórych sygnalistą może być również osoba, która ujawnia sygnał alarmowy, a także osoby lub grupy, czy to badacze, aktywiści czy dziennikarze, którzy następnie przekazują ten alarm w celu powstrzymania procesu, który uważają za szkodliwy. Może to być również profesjonalny sygnalista, tj. ktoś, kto korzysta z ochrony w organizacji aktywistycznej zapobiegającej ryzyku lub w firmie medialnej (...), a także ktoś, kto nie ma takiej pozycji, ale w obliczu pytania sumienia nadal je podejmuje, gotowy drogo za to zapłacić. (p. 18)

"...wszyscy ci ludzie ryzykują swoją karierą, pensją, życiem prywatnym, a czasem wolnością. Byli wykorzystywani w pracy, umieszczani na mniej odpowiedzialnych stanowiskach, piętnowani, poniżani, oczerniani, zwalniani; ich życie jest niszczone. Przełamanie milczenia wymaga zarówno odwagi, jak i, zawsze, poświęcenia. (p. 19)

Fragmety pochodzą z książki Florence Hartmann "Whistleblowers. Nieczyste sumienie naszych demokracji", Profil Knjiga, część grupy Profil International, Zagrzeb, październik 2014.

CHELSEA MANNING

Chelsea Manning urodziła się w 1987 roku w Oklahomie (USA) pod nazwiskiem Bradley Manning. Dorastała w dysfunkcyjnej rodzinie, która często borykała się z problemami finansowymi. W szkole podstawowej, do której uczęszczała w USA i Anglii, Chelsea była prześladowana przez rówieśników. W szkole średniej wykazywała talent do informatyki i nauk ścisłych, a po jej ukończeniu krótko pracowała jako programistka komputerowa. W wieku 19 lat wstąpiła do armii amerykańskiej i podczas szkolenia wojskowego doświadczyła upokorzeń i nadużyć, które spowodowały jej trudności emocjonalne. Ze względu na brak analityków wojskowych w wojsku, Chelsea Manning została przydzielona do amerykańskiej bazy wojskowej w Iraku, niedaleko Bagdadu, w 2009 roku. Pracując jako analityk wojskowy, miała dostęp do baz danych zawierających ściśle tajne informacje na temat operacji wojskowych USA na Bliskim Wschodzie. W styczniu 2010 roku Chelsea pobrała z baz danych na komputer osobisty raporty wojskowe dotyczące operacji wojskowych USA w Iraku i Afganistanie, a także materiały wideo pokazujące zabicie irackich cywilów i dwóch irackich dziennikarzy przez amerykańskich pilotów w 2007 roku w Bagdadzie. Z zamiarem upublicznienia tych materiałów zwróciła się najpierw do amerykańskiego senatora, a także skontaktowała się z dziennikarzami renomowanych amerykańskich gazet. Ponieważ nie otrzymała żadnej odpowiedzi od senatorów i niektórych gazet, a także została odrzucona przez inne gazety, Chelsea zdecydowała się wystać pobrane raporty wojskowe i materiały wideo na platformę internetową WikiLeaks (międzynarodowa platforma internetowa służąca do publikowania tajnych/poufnych informacji z anonimowych źródeł). Wideo przedstawiające zabijanie irackich cywilów i dziennikarzy zostało opublikowane na WikiLeaks pod tytułem Collateral Murder. Oprócz tego filmu Chelsea Manning wysłała WikiLeaks dziesiątki tysięcy tajnych raportów wojskowych USA, kable wymieniane między Departamentem Stanu USA a konsulatami i ambasadami USA na całym świecie oraz raporty, które ujawniły nieludzkie traktowanie więźniów w amerykańskim więzieniu w Zatoce Guantanamo. W maju 2010 roku Chelsea Manning została aresztowana i przeniesiona do więzienia w Kuwejcie, gdzie próbowała popełnić samobójstwo. Wkrótce została zatrzymana w bazie wojskowej Quantico w USA. Organizacja Narodów Zjednoczonych uznała później warunki jej przetrzymywania w Quantico za formę tortur, a sąd skrócił jej karę pozbawienia wolności ze względu na nieludzkie traktowanie, jakiego doświadczyła w areszcie. Podczas procesu w 2013 roku Chelsea Manning została uznana za winną szpiegostwa i kradzieży, ale uniewinniona od zarzutu pomocy wrogowi. Została skazana na 35 lat więzienia. W styczniu 2017 r. prezydent USA Barack Obama skrócił wyrok do czterech miesięcy i wyznaczył datę jej zwolnienia. Chelsea Manning została zwolniona z więzienia w Kansas w maju 2017 roku. Dziś zajmuje się public relations, rozwojem nowych technologii komputerowych, a w 2022 roku ukazała się jej autobiografia. Chelsea Manning jest osobą transpłciową, która od 2013 r. domaga się, aby nazywać ją nowym imieniem Chelsea, zamiast Bradley, i aby kojarzono ją z zaimkiem żeńskim.

Chelsea Manning cytuje:

"Najstraszniejsza była krwiożerczość tego zespołu w helikopterze, ich pogarda dla ludzkiego życia (...) Odczuwaliśmy ludzi, których atakowali. Na przykład, gdy prosili osobę czołgającą się po ziemi o podniesienie broni, aby mieć powód do jej wykończenia".

"Zacząłem zadawać sobie pytania o moralność tego, co robiliśmy, ponieważ zaniedbaliśmy nasze własne człowieczeństwo w naszym wielkim wysiłku, aby stawić czoła zagrożeniu ze strony wroga".

"W walce z tymi, których postrzegaliśmy jako naszych wrogów, czasami zabijaliśmy niewinnych cywilów".

"Za każdym razem, gdy zabijaliśmy niewinnych cywilów, zamiast brać za to odpowiedzialność, zdecydowaliśmy się ukrywać za zasłoną bezpieczeństwa narodowego i informacji niejawnych, abyśmy nie musieli ponosić odpowiedzialności publicznie".

"Za każdym razem, gdy jesteśmy świadkami czynu, który uważamy za niesprawiedliwy i nic nie robimy, stajemy się uczestnikami tej niesprawiedliwości".

Im więcej czytałem depezy, tym bardziej czułem, że tego rodzaju informacje muszą zostać upublicznione (...) Ponadto większość z tych depezy nie była objęta klauzulą tajności, a nawet te, które były, nie były oznaczone jako szczególnie wrażliwe. Nic, co mogłoby zaszkodzić USA, sprawdziłem".

Rozmowa między Adrianem Lamo, profesjonalistą komputerowym i hakerem, a Bradleyem Manningiem: "Czy powinienem być uważany za hakera, pirata, informatora, haktivistę, czy co? Jestem po prostu sobą". Lamo odpowiada: "A może szpiegiem?". Manning: "Nie ma mowy, szpiegzy nie umieszczają informacji w Internecie, aby były dostępne dla wszystkich (...) Gdybym był naprawdę zły, sprzedałbym je Chinom lub Rosji za dużo pieniędzy, ale chcę, aby ludzie mieli dostęp do prawdy, ponieważ opinia publiczna nie może formułować świadomych opinii i podejmować decyzji bez informacji".

"Wszystko zostało wysłane do WikiLeaks. Tylko Bóg wie, co się teraz stanie (...) Mam nadzieję na globalną dyskusję, debaty i reformy. Jeśli tak się nie stanie, nasz gatunek jest skazany na zagładę!

"Kiedy myślę o moich decyzjach, zastanawiam się, jak mogłem myśleć, że mogę zmienić świat, mimo że byłem zwykłym analitykiem (...) Przykro mi z powodu mimowolnych konsekwencji moich działań (...) Chciałem pomagać ludziom, a nie ich krzywdzić. Rozumiem, że muszę zapłacić za to cenę".

(Cytaty Chelsea Manning pochodzą z książki Florence Hartmann Whistleblowers. Nieczyste sumienie naszych demokracji, Profil Knjiga, część grupy Profil International, Zagrzeb, październik 2014. Wypowiedzi Chelsea Manning w tej książce są napisane w rodzaju męskim, ponieważ zostały one wygłoszone przed 2013 r.).

FRANCES HAUGEN

Osobista strona Frances Haugen (<https://www.franceshaugen.com/>) podaje, że jest ona "orędowniczką odpowiedzialności i przejrzystości w mediach społecznościowych". Urodziła się w Stanach Zjednoczonych. Studiowała elektrotechnikę i inżynierię komputerową, specjalizując się w zarządzaniu produktami algorytmicznymi. Pracowała nad algorytmami dla Google, Pinterest, Yelp i Facebooka. W Facebooku stała się częścią zespołu, który zajmował się problemem dezinformacji w sieciach społecznościowych i ich wpływem na demokrację.

Frances Hugen zainteresowała się działalnością Facebooka (obecnie Meta), gdy firma zlikwidowała swój zespół ds. bezpieczeństwa publicznego i zwalczania dezinformacji. Zlikwidowanie tego zespołu uznała za zagrożenie dla demokracji. Dlatego przed rezygnacją z Facebooka uzyskała dostęp do wewnętrznych dokumentów firmy i udostępniła je dziennikarzom The Wall Street Journal. Dokumenty, które Haugen udostępniła dziennikarzom, wspierały twierdzenia, że firma Facebook przedkłada własne zyski nad bezpieczeństwo publiczne i dobro swoich użytkowników, że firma wprowadza w błąd swoich inwestorów i użytkowników, ukrywając wyniki badań naukowych dotyczących szkodliwości sieci Facebook i Instagram na zdrowie psychiczne młodych ludzi oraz że rozpowszechnianie mowy nienawiści za pośrednictwem Facebooka pomogło zorganizować buntowników w Kongresie USA w 2021 roku. Sama Frances Haugen ujawniła swoją tożsamość jako sygnalistka w programie telewizyjnym "60 Minutes", a w swoim czterogodzinnym zeznaniu przed Senatem USA przedstawiła dodatkowe twierdzenia na temat rozprzestrzeniania się mowy nienawiści za pośrednictwem sieci Facebook (co doprowadziło do podżegania do przemocy etnicznej w Etiopii i Mjanmie), a także swoje żądania, aby uczynić tę sieć społecznościową bezpieczniejszą dla użytkowników. Działania sygnalistki Haugen zaowocowały pozwami złożonymi przeciwko Meta, a amerykańscy prokuratorzy wszczęli dochodzenia związane z bezpieczeństwem użytkowników. W swoim wystąpieniu przed komisją Parlamentu Europejskiego Frances Haugen poparła ustawę o usługach cyfrowych (która chroni użytkowników w internecie i chroni ich prawa, a także wspiera przejrzystość platform internetowych). Ostrzegła jednak, że zasady muszą być silne pod względem przejrzystości, nadzoru i egzekwowania, w przeciwnym razie "stracimy tę jedyną w swoim rodzaju szansę na dostosowanie przyszłości technologii i demokracji".

(cytat pochodzi ze strony: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20211107IPR16801/frances-haugen-to-meps-eu-digital-rules-can-be-a-game-changer-for-the-world>)

Cytaty Frances Haugen:

"To, co ciągle widziałem na Facebooku, to konflikty interesów między tym, co było dobre dla społeczeństwa, a tym, co było dobre dla Facebooka. A Facebook, raz za razem, wybierał optymalizację pod kątem własnych interesów, takich jak zarabianie większej ilości pieniędzy".

(<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/facebook-tearing-our-societies-apart-key-excerpts-from-a-whistleblower-frances-haugen>)

"Kiedy patrzę na to, co zrobiłam, to nie był mój plan A. To nie był mój plan B, to nie był mój plan C. To był mój plan J czy coś takiego" - śmieje się. "Nikt nie posadził mnie i nie powiedział 'to, co chcę, żebyś zrobił, to gwizdek'".

"Zrobiłam to, co uważałam za konieczne, aby ratować ludzkie życie, zwłaszcza w krajach półkuli południowej, które moim zdaniem są zagrożone przez to, że Facebook przedkłada zyski nad ludzi. Gdybym nie przedstawił tych dokumentów, ta sytuacja nigdy nie wyszłaby na jaw".

Gazeta The Guardian o motywach Frances Haugen do ujawnienia informacji

(<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/24/frances-haugen-i-never-wanted-to-be-a-whistleblower-but-lives-were-in-danger>)

The Guardian on Frances Haugen:

"Haugen była odnoszącą sukcesy profesjonalistką komputerową, z CV obejmującym pracę w Pinterest i Google, ale dziesięć lat temu zdiagnozowano u niej celiakię, chorobę autoimmunologiczną, a w 2014 r. została przyjęta na oddział intensywnej terapii z zakrzepem krwi w udzie. Przyjaciel rodziny pomagał jej w codziennych zadaniach, takich jak zakupy, ale ich relacje uległy pogorszeniu, gdy miał obsesję na punkcie forów internetowych rozpowszechniających teorie spiskowe na temat ciemnych sił manipulujących polityką. "To była bardzo ważna przyjaźń, a potem ją straciłam. Jedną rzeczą jest studiowanie dezinformacji, ale zupełnie inną jest utrata kogoś jako osoby z tego powodu" - powiedziała.

<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/how-friend-lost-to-misinformation-drove-facebook-whistleblower-frances-haugen>

"Tragiczne jest to, że własne badania Facebooka pokazują, że młode kobiety, które zaczynają konsumować treści związane z zaburzeniami odżywiania, popadają w coraz większą depresję. W rzeczywistości treści te sprawiają, że korzystają z aplikacji jeszcze częściej. W ten sposób wpadają w błędne koło, w którym coraz bardziej nienawidzą swojego ciała. Badania przeprowadzone przez Facebooka wskazują, że Instagram jest nie tylko niebezpieczny dla nastolatków; szkodzi im i jest znacznie gorszy niż inne formy mediów społecznościowych".

"Kiedy żyjemy w środowisku informacyjnym pełnym gniewnych, polaryzujących, nienawistnych treści, podważa to nasze obywatelskie zaufanie, podważa naszą wiarę w siebie nawzajem, podważa naszą zdolność do troszczenia się o siebie nawzajem. Istniejąca dziś wersja Facebooka rozdziera nasze społeczeństwa i powoduje przemoc na tle etnicznym na całym świecie".

<https://www.theguardian.com/technology/2021/oct/04/facebook-tearing-our-societies-apart-key-excerpts-from-a-whistleblower-frances-haugen>

ANKICA LEPEJ

Ankica Lepej (ur. w 1948 r.) była, według kilku chorwackich portali informacyjnych, pierwszym lub najbardziej znanym chorwackim whistleblowerem (np. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/umrla-je-ankica-lepej-prva-hrvatska-zvzdacica-koja-je-nakon-otkrice-ustedevine-tudmanovih-dobila-otkaz-i-kazneni-progon-godinama-se-borila-s-teskom-bolesti-a-onda-i-s-koronom-1160211>). Powodem jej whistleblowingu była informacja o majątku Franjo Tuđmana, która została opublikowana w chorwackiej prasie w 1998 roku. Po przeczytaniu karty nieruchomości pierwszego chorwackiego prezydenta, Ankica Lepej wątpiła w jej autentyczność, ponieważ nie wspominała, że prezydent posiadał konto bankowe. Ankica Lepej uzyskała więc dostęp do danych bankowych Franjo Tuđmana i jego żony Ankicy i odkryła, że para prezydencka nie zgłosiła kilku rachunków bieżących i oszczędnościowych w Zagrebačka banka, na których zdeponowane były duże sumy pieniędzy w markach niemieckich i dolarach amerykańskich. Po ujawnieniu informacji o ukrytych pieniądzach na kontach pary prezydenckiej, Ankica Lepej musiała podjąć decyzję: czy złamać tajemnicę handlową i ujawni wiedzę o funduszach prezydenta i jego żony, czy też biernie zatai informacje, na które się natknęła? Postanowiła podzielić się swoimi odkryciami z dziennikarzem Orlando Obadem, który zgodził się opublikować je w Jutarnji list 17 października 1998 roku. Natychmiast po publikacji artykułu Zagrebačka banka wyznaczyła nagrodę w wysokości 1 miliona HRK za informacje na temat tożsamości informatora, który ujawnił tajemnicę handlową. Ankica Lepej zdecydowała się ujawnić swoją tożsamość jako sygnalisty, ale odmówiła przyjęcia nagrody. Kilka godzin po przyznaniu się do winy została aresztowana i zwolniona z banku bez prawa do wynagrodzenia odprawy. Ponadto Zagrebačka banka złożył pozew przeciwko pani Lepej o ujawnienie tajemnic handlowych. Akt oskarżenia został wycofany w 2000 r., po śmierci Franjo Tuđmana, a dochodzenie w sprawie fałszywych informacji w jego karcie nieruchomości nigdy nie zostało wszczęte. Oprócz trudności finansowych, których musiała doświadczyć w wyniku swoich doniesień (musiała sprzedać mieszkanie, w którym mieszkała), Ankica Lepej była narażona na ataki dysydentów, którzy nazywali ją "wielką zdrajczynią, która chciała tylko zysku i sławy". Po ujawnieniu nieprawdy w karcie nieruchomości prezydenta Tuđmana walczyła o bezrobotnych i pozbawionych praw obywatelskich Chorwatów. Swoje doświadczenia i rolę sygnalistki opisała w książce "Istina - Savjest iznad bankarske tajne" (Prawda - sumienie ponad tajemnicą bankową). Ankica Lepej zachorowała i zmarła w 2022 roku.

Ankice Lepej cytuje:

"Od tego strasznego momentu, kiedy zdałam sobie sprawę, że prezydent kraju kłamie, stałam się więźniem własnego sumienia".

"Posiadanie takiej informacji publicznie, zwłaszcza w momencie przedstawiania kart nieruchomości, wydawało mi się niemożliwe. Rodzina prezydenta, przynajmniej tak mi się wydaje, powinna być przykładem dla wszystkich obywateli, jak żyć skromnie w kraju bez pieniędzy".

"Nie żałuję tego krzyku, było warto. Społeczeństwo obudziło się z bierności, HDZ przegrała wybory, rząd został wymieniony. Żałuję tylko ogromnej ceny, którą zapłaciłem, a której społeczeństwo i polityka nie mogą zrozumieć".

Wypowiedź Ankicy Lepeja z 2011 roku:

"Najgorsze, co może spotkać człowieka, to zgoda na zdradę siebie, swojej wiary i uczciwości. Przez ostatnie 20 lat byłam bardziej głodna niż najedzona, wiem co to głód i nie zamierzam się poddać do końca. (<https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/hrvatska/umrla-je-ankica-lepej-prva-hrvatska-zvzdacica-koja-je-nakon-otkrice-ustedevine-tudmanovih-dobila-otkaz-i-kazneni-progon-godinama-se-borila-s-teskom-bolesti-a-onda-i-s-koronom-1160211>)

Florence Hartmann o Ankice Lepej:

"Jest w niej duma, bo spełniła swój obywatelski obowiązek, i świadomość, że zrujnowała sobie życie w imię celu, który i tak był wart tych wszystkich poświęceń. Mówi, że postąpiłaby tak samo i że wcale nie żałuje swoich czynów, choć nie miała pojęcia, jakie będą ich konsekwencje".

(Teksty pochodzą z książki Florence Hartmann, "Whistleblowers. Nieczyste sumienie naszych demokracji", Profil Knjiga, część grupy Profil International, Zagrzeb, październik 2014.

ZAŁĄCZNIK NR 3 - TABELA DLA OSÓB UCZESTNICZĄCYCH

Imię i nazwisko sygnalisty	Motywy skłaniające ich do sygnalizowania	Wyzwania przed którymi stali	Postawa społeczeństwa wobec nich	Konsekwencje ich działalności	Stosunek sygnalistów do ich czynów

ZAŁĄCZNIK NR 4 - DEFINICJA

Przejrzystość to otwartość rządów, firm, organizacji i osób prywatnych na publiczne ujawnianie informacji, zasad, planów, procesów i działań. Zasadniczo, urzędnicy państwowi i urzędnicy służby cywilnej, menedżerowie firm i organizacji, a także ich zarządy, mają obowiązek działać w sposób widoczny, przewidywalny i zrozumiały, w celu promowania ogólnej partycypacji i odpowiedzialności oraz umożliwienia innym stronom łatwiejszego i dokładniejszego wglądu w podejmowane działania.

Cechą charakterystyczną rządów, firm, organizacji i osób prywatnych jest otwartość w jasnym ujawnianiu informacji, zasad, planów, procesów i działań.

Zasadniczo urzędnicy państwowi, urzędnicy służby cywilnej, kierownicy i dyrektorzy firm i organizacji oraz członkowie zarządów mają obowiązek działać w sposób widoczny, przewidywalny i zrozumiały, aby promować uczestnictwo i odpowiedzialność oraz umożliwić stronom trzecim łatwe dostrzeżenie, jakie działania są podejmowane.

(<https://www.transparency.org/en/corruptionary/transparency>)

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Treść tego materiału nie odzwierciedla oficjalnej opinii Unii Europejskiej.
Odpowiedzialność za informacje i poglądy wyrażone w tym materiale spoczywa wyłącznie na autorze (autorach).